

Гојко П. Вукмановић

ОПШТИНСКИ ИЗБОРИ У СРЕЗУ БАРСКОМ 1936. ГОДИНЕ

Општински избори у Црној Гори у јесен 1936. године одржани су у веома неповољним приликама. Партијске организације су се максимално ангажовале у припремама за изборе и сарадњи са опозиционим странкама, која је проистицала из платформе Црногорског народног фронта слободе. Значајну помоћ у предизборној активности пружио је и Никола Р. Лекић, који се још налазио у илегалству. Он је тих дана добио директиву од Централног комитета КПЈ о активности комуниста у изборној кампањи. Централни комитет у једном писму поводом избора препоручује следеће: „У свакој општини треба дефинисати комунални програм, одмах приступити акцијама за његово остваривање и у току изборне борбе, на јавним зборовима и скуповима, истицати оне кандидате које општинари хоће и који гарантују да ће заступати и бранити народне интересе“.¹

У предизборној активности за општинске изборе у Црној Гори запажена је активност и помоћ студената, који су уочи избора упутили проглас црногорском народу којим су позивали „све праве пријатеље слободе и демократије да се уједине у борби против режима диктатуре, против ЈРЗ, владе и уопште против фашизма, а за основна народна права и слободу“.²

Општински избори у срезу барском такође су одржани у веома неповољним приликама. Партијској организацији масовним хапшењем и крвопролићем у Сеоцима нанесен је био тежак ударац од којег се ипак, уз извјесне тешкоће и напоре, доста брзо опоравила. За превазилажење и

1 Милорад Марновић, „Никола Р. Лекић Горанин“, Бар 1983, стр. 167.

2 Радоје Пајовић, „Активност Народног фронта у Црној Гори 1935–1936“, Историјски записи, бр. 3–4, 1959, стр. 148.

отклањање тих последица требало је много труда, напора и одговорности. Партијска организација је била бројачано смањена, јер је извјестан број чланова, због неактивности и слабог држања у затвору, био заобиђен, што је имало одраза у даљем рату. Ипак, највећи број становништва остао је привржен Партији и напредном покрету, што се манифестовало на изборима 22. новембра 1936. на којима су кандидати на листи Удружене опозиције однијели побједу у паштровској и црмничкој општини, док је кандидат на листи Удружене опозиције у општини спичанској добио 26 гласова мање од кандидата Југословенске радикалне заједнице. И у општини барској кандидат на листи Удружене опозиције Видоје Рађеновић, добио је 320 гласова, односно нешто мање од једне четвртине бирача изашлих на изборе.

У општини црмничкој истакнуте су биле три листе: Југословенска радикална заједница је истакла Ђока Бранковића, Грађанска странка Сава Вучићевића (обојица из Глухог Дола), а Удружена опозиција Петра Лекића. Рок подношења кандидатских листа био је 13. новембра 1936. године.

Оријентација партијске организације у Црмници је била да се, ако за то буде могућности, кандидује Божо Гојнић, члан Партије из Брчели. Пошто Срески суд у Бару његову кандидатуру није потврдио, постигнута је сагласност да се на листи Удружене опозиције истакне и подржи Петар Ленић, трговац из Сеоца, који је припадао лијевом крилу Федералистичке странке. Због учешћа на протестном збору на Белведеру, на коме је био рањен, извјесно вријеме је провео у затвору на Цетињу.

Цјелокупни државни апарат, полиција и жандармерија ангажовани су да на изборима не добије опозициони кандидат. Уочи самих избора у Црмници је кажњено са по 30 дана затвора неколико младића и тако им је онемогућено да изађу на изборе. О томе је у подгоричкој „Зети“ објављена сљедећа вијест: „Прије неки дан због изборних агитација у Црмници кажњени су по 30 дана затвора око 15 младића из Црмнице, тако да исти неће моћи гласати“.³ О стању у Црмници уочи избора Васо Вукмановић пише: „Да би се онемогућио успјех Удружене опозиције у Црмници, односно црмничких комуниста, полицијски апарат среза барског ангажовао се у предизборној кампањи, предузимајући низ мјера да би обезбиједио побједу Југословенске радикалне заједнице. Забрањени су јавни зборови, а жандармеријске патроле у појачаном саставу настављале су да крстаре црмничким селима. Комунисти и њихови симпатизери, појединачно и у групама, привођени су у жандармеријске станице ради саслушавања, а у току предизборне кампање ухапшени су: Ђорђе Роловић, Мило Бошковић, Јован Франовић, Велиша Поповић, Томо Алексић, Урош Роловић, Васо Роловић, Новица Вулићевић и Ристо Марновић. Сви су осуђени на по 30 дана затвора. Но и поред ових и многих других сличних мјера, црмничка партијска организација и у времену када се 50% њених чланова налазило по југословенским затворима извојевала је

3 Зета, бр. 46, 15. новембар 1936.

велику побједу. Лекић је са огромном већином изабран за предсједника црмничке општине.“⁴

Међутим, упркос предузетим мјерама, резултати избора су били поразни за режим. Од 1390 бирача за Петра Лекића, носиоца листе Удружене опозиције, гласала су 804, за Ђока Бранковића кандидата ЈРЗ 479, а за Сава Вучићевића, носиоца Грађанске листе, 107 бирача. Од 32 одборника 28 је било са листе Удружене опозиције, а свега 4 са владине листе. Потпредсједници Јован Никић из Лимљана и Марко Маровић из Томића такође су били са листе опозиције. Новоизабрани предсједник и одборници преузели су управу у општини црмничкој 1. јануара 1937. године.

У ранијој управи општине црмничке било је неколико режимских људи, међу којима се посебно истицао дјеловођа Никола Божовић из Лимљана.⁵ Нова управа на челу са предсједником Лекићем предузела је мјере да се у општини постави нови дјеловођа. Став партијске организације у Црмници био је да се на то мјесто постави Душан Маровић, професор из Бољевића, члан Партије, који се послје белведерског збора легализовао и налазио се у затвору у Сарајеву.⁶ Крајем децембра 1936. Маровић је пуштен из сарајевског затвора и, по доласку у Црмницу, почетком 1937. године преузео је дужност дјеловође. О свом доласку за дјеловођу Маровић је на једноме мјесту записао: „Да би могао помоћи својим сиромашним родитељима, да би могли издржавати на школовању још два моја млађа брата, почетком 1937. године изабран сам за чиновника општине црмничке у Вирпазару, гдје сам био принуђен, поменутима околностима остати на раду све до сада . . .“⁷ Маровић је, дакле, на дужности дјеловође општине црмничке остао двије и по године (од јануара 1937. до јула 1939). О доласку Маровића за дјеловођу општине на Вирпазару Јован Савовић каже: „Познајући Душанову популарност у Црмници и његове одличне квалитете комунисте, Партија га делегира на тако истакнуте задатке да би што више могао да ради на организовању покрета у Црмници. На положај општинског дјеловође Душан је дошао непосредно из затвора у Сарајеву, упркос настојања среског начелника у Бару да осујети његов долазак на тај положај“.⁸

Конституисање нове општинске управе и долазак Маровића за дјеловођу црмничке општине представља велику побједу и успјех Комунистичке партије и свих напредних снага у Црмници. То је с друге

4 Васо Вукмановић, „Партијска организација Црмнице 1932. до 1937. г.“, Побједа, 30. и 31. март 1980, наст. 17 и 18.

5 Данило Лекић, „Побједа комуниста у Црмници на општинским изборима 1936“, Вирпазар–Бар–Улцињ, Обод, Цетиње–Београд 1974, стр. 133.

6 Гојко Вукмановић, „Неколико акција комуниста у Црмници (1932–1937)“, Историјски записи бр. 1, 1959, стр. 223.

7 Душан Маровић, „Curriculum vite (животопис) од 19. јула 1939. године.“ Оригинал у Завичајном музеју у Бару.

8 Јован Савовић, „Слободу за коју се боримо нећете убити“, Просвјетни рад, бр. 18–19, 1961.

стране био велики пораз и опомена пораженој режимској власти, која је губила углед и позиције и била све више омражена у народу. У Црмници је настављена жива политичка активност, а у томе значајно мјесто припада дјеловођи општине Душану Маровићу. Његова је помоћ посебно запажена у раду партијске технике, за коју је био и задужен од црмничке партијске организације. У том периоду, уз његову пуну помоћ, умножен је велики број партијских летака, прогласа, чланака из марксистичких и партијских часописа и листова. Такође је преписана и умножена у око 40 примјерака „Историја СКП(б)“ од прве до шесте главе. Захваљујући Маровићу, у реализацији ових послова коришћена је општинска писаћа машина, шапирограф, папир и други материјал.⁹ Пуне двије и по године Маровић је веома успјешно, зналачки и са пуно партијске зрелости и одговорности обављао послове дјеловође општине црмничке, настојећи да заштити интересе и права свих грађана у општини и шире. У свим тим пословима налазио је на пуну подршку и разумијевање предсједника Лекића, који је гајио наклоност према напредном покрету и акцијама које су водили комунисти у Црмници.

Маровић је узео видног учешћа и у припремама тринаестојулског устанка 1941. године у Црмници. Крајем јула пао је у руке непријатеља и интерниран у Клос, у Албанију. Касније је пребачен у концентрациони логор у Бару. И у логорским условима живота Маровић је уносио борбени дух међу логораше, приносио непријатељу, предњачио у сузбијању врбовања логораша за квислиншки покрет, бојнотовању и кажњавању појединих логораша окупаторских доушника и сл. Стријељан је у Хумцима код Цетиња 25. јуна 1943. године. Пркосно и храбро узвикнуо је егзекуторима: „Пуцајте у нас – слободу за коју се боримо нећете убити!“¹⁰

Петар Лекић је у младости као печлбар на својој кожи осјетио експлоатацију радног човјека и знао је „да без политичке слободе не може бити ни побољшања економског стања сељана и радника . . .“ Кандидатуру Лекића подржали су сви напредни људи, поготово сиромашни црмнички сељаци, који су били убијеђени да ће он „ако буде изабран за предсједника, водити једну поштену, што значи антирежимску политику у општини“.¹¹ Заиста, Лекић је то повјерење оправдао. Дужност предсједника, на којој је остао до априлског рата 1941. године, обављао је бесплатно, одричући се мјесечне плате од 1200 динара у корист општинског буџета. На парламентарним изборима 1938. кандидован је од комуниста за посланика на листи Удружене опозиције. У току НОР-а и револуције остао је досљедан својим опредељењима и 1944. је пошао у партизане, гдје је остао до краја рата. Умро је у Титограду 1962. године.

Блажо Љутица наводи да је партијска организација у Црмници по питању истицања кандидатуре Петра Лекића на општинским изборима била јединствена, „без обзира што је био федералиста, јер он је био са

9 Исто; „По сјећању Илије и Вука Маровића“, забиљежио аутор 12. новембра 1987.

10 Јован Савовић, н. д., Просвјетни рад, бр. 18–19, 1961.

11 Данило Лекић, н. д., стр. 133.

нама у белведерској акцији, рањен и затворен и на тај начин се могло претпостављати да ће се преко њега, ако буде изабран, моћи вршити и други утицаји. Послије избора општински апарат је очишћен од агената и људи присталица режима.¹²

О општинским изборима у Црмници Марко Вулетић пише: „У Црмници су федералисти били најјача грађанска странка.¹³ Партија је водила борбу да отргне масе од њиховог утицаја и настојала да користи њихове лијево оријентисане вође, који су били спремни за сарадњу против владајућег режима. У том смислу смо постигли успјех: На општинским изборима је побједила листа опозиције, односно федералиста Петар Лекић. Он је прихватио наше захтјеве и уклонио из општинског апарата неке чиновнике који су били непријатељски настројени према комунистима“.¹⁴

А на једном другом мјесту Вулетић каже: „Ми смо као комунисти прво почели да агитујемо за Божа Гојнића, али је та варијанта отпала и морали смо да се ангажујемо за Петра Лекића . . . тим прије што је Петар Лекић учествовао на Белведерском догађају, био рањен и затваран“.¹⁵

И Ђоко Роловић наводи да је став партијске организације у Црмници био да се кандидује Божо Гојнић. Пошто је та могућност отпала, „јер листа није могла да се потврди“, одлучено је на брзину у току ноћи да се прихвати листа Удружене опозиције са Петром Лекићем.¹⁶

У паштровској општини Удружена опозиција је постигла веома убједљиву побједу. Носилац листе је био Саво Вуковић, који је за предсједника општине у Петровцу био изабрао као комунистички кандидат на изборима одржаним септембра 1920. године. Вуковић је, којега су подржали и комунисти, од 268 гласова добио 151 глас, а носилац листе ЈРЗ 117 гласова. Он је остао на положају предсједника паштровске општине до јула 1941. године. Послије тринаестојулског устанка, у коме је учествовао, ухапшен је од Италијана 2. августа и одведен на Цетиње, гдје је стријељан 8. августа 1941. Непосредно пред стријељање храбро је пркосио непријатељу. Није дозволио да га стријељају са леђа и везаних очију. Пао је покошен пушчаним мецима кличући „Живио Совјетски Савез!“, „Живјела Комунистичка партија Југославије!“¹⁷

Резултати избора у спичанској општини заслужују посебну пажњу. Од 242 гласача Удружена опозиција је добила 108 гласова, односно 26 гласова мање од кандидата на листи Југословенске радикалне заједнице. На листи Удружене опозиције био је Мило Ђинђиновић из Сутомора, који је у току народноослободилачког рата крајем 1941. године био члан

12 Мемоарска грађа са састанка одржаног на Вирпазару од 21–28. новембра 1957. године, Сјећање Блажа Љутице, примјерак у Завичајном музеју у Бару.

13 Ова Вулетићева тврдња се не може сасвим прихватити, али се о томе овом приликом и на овоме мјесту не може шире говорити.

14 Марко Вулетић, „О раду КПЈ у срезу посљедњих година прије II свјетског рата“, Вирпазар–Бар–Улцињ, Обод, Цетиње–Београд 1974, стр. 146.

15 Мемоарска грађа . . . Сјећања Марна Вулетића.

16 Исто, Сјећање Ђока Роловића.

17 „Пали за слободу 1941–1945“, Будва 1984, стр. 38.

илегалног Општинског НОО у Бару. Ухапшен је 1942. и одведен у интернацију, гдје је провео читаво вријеме рата. Умро је 1978. године у Старом Бару.

Успјеху Удружене опозиције на изборима у општини спичанској свакако је много допринио Иво Новаковић, просвјетни радник, члан КПЈ од 1934, који је преко ферија често боравио у Спичу. Погинуо је у борби на Созини 20. јула 1941. године.

Мада је у Улцињу постојала јака партијска организација, није још пошло за руком да истакне свога кандидата или кандидата на листи Удружене опозиције. Истанкута је само листа Југословенске радикалне заједнице, која је добила свих 1013 гласова, колико је и изашло на изборе.

Занимљив је један допис из Улциња који се односи на предизборну кампању у овој општини. У њему се, поред осталог, каже: „И село и варош притискују намети и дажбине као тешка мора, прибира се за општинску касу до најмање ситнице – а увијек у дефициту. Народ је поклекнуо под оволиким теретом и хоће рачуне да сриједи, хоће контролу бар од 1928. г. . . , да се већ једном буде на чисто и да се скине сумња са управљача, хоће реорганизацију општине, хоће редукцију особља, али, и да се свакоме даде зарада и пензија према заслуги и закону . . .

Улцињани, на изборе, бирајте онога, који ће бити најбољи да уреди нашу општину, која је на рубу пропасти. Заједнички на изборе 22. новембра 1936. г.“¹⁸

Резултати избора у срезу барском одржаних 22. новембра 1936. према „Народном листу“, органу Југословенске радикалне заједнице, изгледали су овако:¹⁹

Гласало је укупно 6002 бирача.
У општини барској 1155:
Ђорђе Никезић (ЈРЗ) добио 835
Видоје Рађеновић (УО) „ „ 320

У општини паштровској 268:
Саво Вуковић (УО) добио 151
Лука Вукотић (ЈРЗ) " " 117

У општини бојанско-vlадимирској
773:
Шабан Вуковић (ЈРЗ) добио 461
Тахир Чарапић (ЈРЗ) " " 312

У општини спичанској 242:
Иван Перановић (ЈРЗ) добио 134
Мило Ђенђиновић (УО) " " 108

У општини крајинској 547:
Ризо Мустафић (ЈРЗ) добио 547

У општини улцињској 1013:
Џафо Алибеговић (ЈРЗ) добио 1013

У општини мркојевићкој 614:
Јусуф Шлановић (ЈРЗ) добио 385
Мујо Алковић (ЈРЗ) " " 229

У општини црмничкој 1390:
Петар Лекић (УО) добио 804
Ђоко Бранковић (ЈРЗ) добио 479
Саво Вучићевић (Гр) " " 107

Југословенска радикална заједница добила је 5.512, Удружена опозиција 1.383, а Грађанска странка 107 гласова.

18 Гојко Вукмановић, н. д., Вирпазар–Бар–Улцињ, Обод, Цетиње–Београд 1974, стр. 92.

19 Народни лист, бр. 59, 29. новембар 1936.